

Binnen de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken hebben de onderstaande fracties de behoefte vragen en opmerkingen voor te leggen aan de Minister van Buitenlandse Zaken over de Geannoteerde agenda voor de Raad Buitenlandse Zaken van 11 december 2023 (Kamerstuk 21 501-02, nr. 2790), het Verslag van de Raad Buitenlandse Zaken van 13 november 2023 (Kamerstuk 21 501-02, nr. 2786) en de brief over het Bevriezen van Russische tegoeden en de mogelijkheden om Russische tegoeden te confisqueren (Kamerstuk 21 501-02, nr. 2779).

De waarnemend voorzitter van de commissie,  
De Roon

Adjunct-griffier van de commissie,  
Dekker

## **Inhoudsopgave**

### **I Vragen en opmerkingen vanuit de fracties**

Vragen en opmerkingen van de leden van de PVV-fractie  
Vragen en opmerkingen van de leden van de GroenLinks-PvdA-fractie  
Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie  
Vragen en opmerkingen van de leden van de NSC-fractie  
Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie  
Vragen en opmerkingen van de leden van de BBB-fractie  
Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie  
Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie  
Vragen en opmerkingen van het lid van de SGP-fractie  
Vragen en opmerkingen van de leden van de ChristenUnie-fractie

### **II Antwoord / Reactie van de Minister**

### **III Volledige agenda**

#### **I Vragen en opmerkingen vanuit de fracties**

##### ***Vragen en opmerkingen van de leden van de PVV-fractie***

De leden van de PVV-fractie danken de Minister voor het verslag en de geannoteerde agenda. Wel roepen bepaalde passages vragen op bij deze leden.

##### *Israël*

In het verslag van de Raad Buitenlandse Zaken (RBZ) van 13 november jongstleden staat dat Nederland de Europese Commissie (EC) heeft gevraagd om zo «snel mogelijk de doorlichting van Europese Unie (EU)-ontwikkelingssamenwerking voor de Palestijnse Gebieden af te ronden.» Krijgt de Kamer inzage in de uitkomsten van deze doorlichting? Wordt de doorlichting openbaar gepubliceerd? Zo nee, waarom niet?

Al decennialang wordt hulpgeld dat bestemd is voor Palestijnen, misbruikt of weggegooid in eindeloze projecten. Daarom zijn de leden van de PVV-fractie voorstander van het volledig stopzetten van deze hulp. Zeker nu sinds 7 oktober jongstleden eens te meer is gebleken hoe Palestijnse terroristen de hulp(faciliteiten) gebruiken voor hun oorlog en haat tegen Israël.

Bewijs daarvoor is opgedoken en open en bloot in de straten van Gaza komen te liggen. De leden van de PVV-fractie willen weten of Nederland contact onderhoudt met de Israëlische autoriteiten voor informatie-uitwisseling over het misbruik van Nederlandse, Verenigde Naties (VN)- en of EU-hulpgelden? Deze leden krijgen hierop graag een reactie.

Diverse Nederlandse bewindspersonen zijn de laatste weken bij hun collega's in het Midden-Oosten op visite geweest. Onder meer om te praten over het lot van de Palestijnen. Waarom is deze mensen niet verteld dat niet Nederland, maar zij het hulpgeld maar moeten ophoesten? Tenslotte wordt Hamas gesteund of gedoogd door landen zoals het rijke Qatar!

## *Armenië*

In het verslag is er wat aandacht voor Armenië, maar echt vrolijk worden de leden van de PVV-fractie daar niet van. Azerbeidzjan wordt indirect gewaarschuwd voor verdere escalatie, maar de EU lijkt geen plan te hebben mocht president Aliyev zich van die oproep niets aantrekken. Weliswaar wordt bedreigd met «gepaste maatregelen», maar wat houden deze in? Kan dat iets verder worden ingekleurd? Welke politieke opties liggen op tafel?

De passage in het verslag over materiële steun is ook gehuld in abstracte termen, bijvoorbeeld daar waar melding wordt gemaakt van een verkenning van «een concreet voorstel voor non-letale steun via de EPF.» Je kunt verkennen totdat je een ons weegt, maar daar is Armenië niet bij geholpen. Het laat ook een andere vraag onbeantwoord: betreft de non-lethale steun hier zaken zoals dekentjes, medicijnen en scherfvesten? Of gaat het om pick-up trucks, laptops voor doelwitselectie en «tactische vesten» voor wapens als de M-16 en AK-47?

De leden van de PVV-fractie zouden dit graag nader toegelicht zien, omdat er in het verleden niet altijd even duidelijk/fraai werd gecommuniceerd over het geven van non-letale steun. Deze leden krijgen hierop graag een reactie.

## *Oekraïne*

Op Europees niveau blijft Nederland inzetten op militaire steun aan Oekraïne. Dat kost ons land ook in 2024 honderden miljoenen euro's, zo constateren de leden van de PVV-fractie. Veel geld gaat er op aan de Europese vredesfaciliteit (EPF). Kan de Minister aangeven hoeveel miljoen euro Nederland tot op heden in dat fonds heeft gestopt, en hoeveel er reeds is toegezegd?

Er wordt gepleit voor een meerjarige financiële dekking voor de EPF, maar hoeveel zit er actueel nog in dit fonds? De leden van de PVV-fractie willen dit graag weten voordat de portemonnee weer klakkeloos wordt getrokken.

Volgens het kabinet ontvangt Nederland een substantieel deel van de EPF-bijdrage voor Oekraïne terug via declaraties, maar wat is substantieel? Kan dit worden uitgedrukt in een absoluut bedrag of een percentage van het ingelegde geld? Zo nee, waarom niet?

## *Rusland*

Naast de Russische agressie tegen Oekraïne, willen de leden van de PVV-fractie dat er ook gaat worden gesproken over de Russische hybride oorlogsvoering, met migranten als middel. Er zijn diverse Russische pogingen geweest om migranten de grens over te zetten bij Finland. Waarom is dit geen onderwerp van gesprek tijdens de RBZ? Heeft het kabinet harde bewijzen dat dit een georkestreerde daad is van de Russische (geheime) diensten? Is het kabinet bereid om tijdens de RBZ steun uit te spreken voor Finland, dat de grens met Rusland vrijwel volledig gesloten heeft?

## *China*

De leden van de PVV-fractie verbazen zich over het feit, dat het tijdens de RBZ weer nauwelijks over China gaat. Althans, volgens de agenda. Terwijl er toch een paar serieuze ontwikkelingen gaande zijn. Wordt het thema China op de achtergrond gehouden om de China EU-top niet dwars te zitten?

Feit is dat de Finse Minister van Europese Zaken meldde dat een Chinees vrachtschip waarschijnlijk bewust een anker over de bodem van de Baltische Zee sleepte, om datakabels en gaspijpleidingen te slopen. De leden van de PVV-fractie willen graag een reactie op de uitspraken van die Finse Minister. Ook willen deze leden weten of – en op welke wijze – Nederland op de hoogte wordt gehouden van deze gebeurtenis en het onderzoek? Wordt dit door Finland gezien als een EU- of een Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) aangelegenheid?

Voorts willen de leden van de PVV-fractie het kabinet vragen een reactie te geven op het nieuwsbericht «China Secretly Transforms Huawei Into Most Powerful Chip War Weapon.»<sup>1</sup>

Klopt het dat China in het geniep een netwerk van bedrijven subsidieert om van Huawei een wereldleider op de chipmarkt te maken? Welke aanwijzingen heeft Nederland daarvoor? En deelt de Minister de conclusie dat Huawei nog maar vijf jaar achterloopt op de meest geavanceerde Westerse technologie?

### ***Vragen en opmerkingen van de leden van de GroenLinks-PvdA-fractie***

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de geannoteerde agenda van de Raad Buitenlandse Zaken van 11 december 2023. Zij hebben hier nog enkele opmerkingen en vragen bij.

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie blijven zich grote zorgen maken over de ontwikkelingen in het Midden-Oosten. Na een korte gevechtspauze worden er weer zware gevechten gemeld in Gaza. Ook zijn er nog veel Israëliëse gijzelaars die nog steeds worden vastgehouden door Hamas. Hierover maken deze leden zich eveneens grote zorgen. Er is een humanitaire catastrofe gaande met weinig uitzicht op de-escalatie. Zij benadrukken de noodzaak van een humanitair staakt-het-vuren. Op welke manier gaat het demissionaire kabinet (in EU-verband) de druk op Israël opvoeren om een staakt-het-vuren te bewerkstelligen?

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie merken op dat meerdere landen zich inzetten voor een internationale vredesconferentie. Deze leden onderstrepen het belang van een dergelijke conferentie op korte termijn. Op welke manier zet het demissionaire kabinet zich in zodat er op korte termijn een internationale vredesconferentie kan plaatsvinden? De Spaanse premier Pedro Sanchez liet eind november weten dat Spanje openstaat voor het erkennen van de Palestijnse staat. Hoe kijkt het demissionaire kabinet naar deze uitspraak? Staat Nederland hier eveneens voor open? Op welke manier kan Nederland (ofwel bilateraal ofwel in EU-verband) de Palestijnse Autoriteit steunen? Is de demissionair Minister bereid dit te doen? Zo nee, waarom niet?

---

<sup>1</sup> Bloomberg, 1 december 2023, «How China is helping Huawei make advanced chips to take on the US» (<https://www.bloomberg.com/graphics/2023-china-huawei-semiconductor/?sref=Tp5e9cqj>)

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie maken zich eveneens zorgen over de voortzetting en escalatie van het geweld op de West Bank waar nog steeds nieuwe illegale nederzettingen worden gebouwd. Hoe gaat het demissionaire kabinet zich inzetten om (in EU-verband) de uitbreiding van illegale nederzettingen een halt toe te roepen? Is de demissionair Minister van Buitenlandse Zaken bereid om haar Israëlische ambtsgenoot aan te spreken op het geweld van kolonisten op de West Bank en dit hard te veroordelen?

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie maken zich zorgen over de gevangengenomen Palestijnen – waaronder kinderen – die zonder veroordeling in Israëlische detentie zitten. Op welke manier zet het demissionaire kabinet zich in om deze mensen vrij te krijgen?

Tot slot hebben de leden van de GroenLinks-PvdA-fractie een vraag over de consulaire dienstverlening van Nederland in de Palestijnse gebieden. Logischerwijs zijn de mogelijkheden tot consulaire dienstverlening in Gaza erg gelimiteerd, ook de vertegenwoordiging in Ramallah is gesloten. Wat zijn de mogelijkheden voor Palestijnen die in een Nederlands visumproces zitten? Op welke manier wordt er zorggedragen voor de dienstverlening voor deze mensen? Zijn er mogelijkheden voor Palestijnen om uit te wijken naar Jordanië of Egypte voor consulaire diensten? Wat is er nodig om dit mogelijk te maken?

#### *Armenië en Azerbeidzjan*

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie lezen dat er een ministeriële bijeenkomst over het Oostelijk Partnerschap staat geagendeerd tijdens de Raad. Hierbij worden Armenië en Azerbeidzjan genoemd, maar wordt er verder niet ingegaan op de situatie aldaar en de insteek van Nederland voor deze landen in het kader van het Oostelijk Partnerschap. Deze leden blijven bezorgd over de nog altijd aanwezige spanningen tussen Armenië en Azerbeidzjan en hechten grote waarde aan het heropstarten van het vredesproces tussen deze landen. Deze leden hechten in het kader van accountability waarde aan een rol van de EU in het vredesproces. Op welke manier zet het demissionaire kabinet zich hiervoor in? Is hier nog zicht op?

Ook hebben de leden van de GroenLinks-PvdA-fractie zorgen over de mensen die tijdens de inname van Nagorno-Karabach gevangen zijn genomen en de noodzaak van tenminste een eerlijk proces. Heeft het demissionaire kabinet hier in bilateraal verband op aangedrongen? Op welke manier gaat de demissionair Minister hier in EU-verband aandacht voor vragen?

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie merken op dat Rusland de export van Armeense producten tegenhoudt en dit economische gevolgen heeft voor Armenië. Is de demissionaire Minister van mening dat de banden van de EU en Armenië juist versterkt moeten worden en hoe gaat zij zich hiervoor inzetten?

#### ***Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie***

De leden van de VVD-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de geannoteerde agenda voor de Raad Buitenlandse Zaken op 11 december 2023. Zij hebben een aantal vragen en opmerkingen.

De leden van de VVD-fractie hebben enkele vragen ten aanzien van de Russische agressie tegen Oekraïne. Het tegenoffensief van Oekraïne loopt niet zo goed als gehoopt en de aangebroken winter kan de situatie alleen

nog maar bemoelijkken. Daarom heeft Oekraïne onze steun hard nodig. Wat gaat de concrete Nederlandse inzet zijn tijdens de aankomende RBZ om steun aan Oekraïne voort te zetten en waar nodig op te schalen? Ook lezen de leden van de VVD-fractie met genoegen dat het kabinet de steun aan Oekraïne meerjarig vast wil leggen en hierbij de komende periode spreekt over de bijdrage aan veiligheidsarrangementen ten behoeve van Oekraïne. Kan het kabinet een stand van zaken geven van de besprekingen over het meerjarig vastleggen van steun aan Oekraïne en het bieden van veiligheidsarrangementen? Kan er ook een tijdlijn gegeven worden van wanneer het kabinet ernaar streeft en verwacht dat er binnen deze inzet concrete meerjarige toezeggingen aan Oekraïne kunnen worden gegeven? En betekent dit ook dat Nederland zich hiermee in één keer voor meerdere jaren financieel wil committeren aan het leveren van steun? De leden van de VVD-fractie lezen het voornemen tot het sluiten van bilaterale veiligheidsarrangementen namelijk als een inzet los van de ophoging van de Europese Vredesfaciliteit (EVF), dat met vijf miljard per jaar sowieso niet van voldoende omvang zal zijn om de veiligheidsarrangementen te dekken. Klopt dit? Daarnaast willen deze leden benadrukken dat als Rusland zal winnen, de gevolgen ook voor de EU niet te overzien zijn. Kan het kabinet deze boodschap ook nog benadrukken tijdens de aankomende RBZ? Op welke manieren zet Nederland zich in om de urgentie op het gebied van steun aan Oekraïne te bevorderen?

De leden van de VVD-fractie hebben enkele aanvullende vragen over Oekraïne met betrekking tot de concrete inzet van Nederland rondom het leveren van militaire steun aan Oekraïne. Oekraïne heeft continue behoefte aan militaire steun, die steeds meer onder druk komt te staan. Zo heeft de EU eerder de belofte gedaan om voor maart 2024 1 miljoen 155-mm artilleriegranaten aan te schaffen voor Oekraïne, wat de EU recentelijk niet bleek na te kunnen komen. Deze leden zijn benieuwd naar hoeveel artilleriegranaten er nu al in Oekraïne door de EU zijn afgeleverd. Het Oekraïense Ministerie van Buitenlandse Zaken zegt dat er 300.000 artilleriegranaten zover ontvangen zijn en de voorzitter van de Europese Commissie Von der Leyen stelt dat er 480.000 artilleriegranaten al geleverd zijn of al onderweg zijn naar Oekraïne. Wat is het accurate cijfer? Ook stelt Von der Leyen dat de productiecapaciteit in de EU voor volgend jaar op de 1 miljoen artilleriegranaten zal liggen. Dit terwijl defensiebedrijf Nammo vorige maand nog meldde dat de capaciteit nog op minder dan een half miljoen ligt. Deelt de Minister de analyse van Von der Leyen dat een productiecapaciteit in 2024 van 1 miljoen artilleriegranaten haalbaar is, of niet? En wat wordt er gedaan om volgend jaar eventueel nog veel meer dan 1 miljoen artilleriegranaten te kopen? Erkent het kabinet dat meer dan 1 miljoen artilleriegranaten nodig zijn om Oekraïne te voorraad en om de eigen reserves aan te vullen? Wat wordt er gedaan om de productie verder op te hogen boven de 1 miljoen? Hoe staat het hierbij met de aankoop van artilleriegranaten buiten de EU?

De leden van de VVD-fractie hebben nog enkele vragen over de militaire steun aan Oekraïne. Welke stappen worden gezet om de productie of aankoop van FPV-drones voor Oekraïne te regelen? Hoe staat het met de uitbreiding van de productiecapaciteit voor luchtafweerraketten en gepantserde voertuigen ten behoeve van Oekraïne? Daarbij zien deze leden dat de Oekraïense defensie-industrie zelf ook al veel aan het produceren is, zoals de bewapende FPV-drones. De leden van de VVD-fractie vinden het dan ook van groot belang om de Oekraïense defensie-industrie te steunen. Is het kabinet bereid om ook te kijken naar instrumenten om de Oekraïense defensie-industrie te steunen en uit te bouwen? Zijn hierbij mogelijkheden, bijvoorbeeld via het associatieverdrag, om Oekraïne toegang te geven tot bestaande fondsen (zoals het Europees Defensiefonds), of anders een speciaal fonds in te richten?

De leden van de VVD-fractie hebben kennisgenomen van het bezoek van de Amerikaanse Minister van Buitenlandse Zaken Blinken aan Israël en de regio. Blinken stelde tijdens zijn bezoek dat Israël verder kan gaan met militaire operaties voor zelfverdediging tegen Hamas, maar dat het aantal burgerslachtoffers, schade aan civiele infrastructuur en ontheemden omlaag moet ten opzichte van de operaties die uitgevoerd zijn in het noorden van de Gazastrook. Deelt het kabinet deze inzet van Blinken ook? En hoe ligt de Amerikaanse inzet binnen de EU? Daarnaast zijn deze leden benieuwd naar de stand van zaken met betrekking tot humanitaire hulp. Hoeveel humanitaire hulp komt er nu de Gazastrook binnen? Wat zijn de huidige belemmeringen om niet meer hulp Gaza binnen te laten komen? Daarnaast zijn deze leden benieuwd naar de Nederlandse inzet om weer tot langere humanitaire pauzes te komen. Kan het kabinet een stand van zaken geven over de Nederlandse inzet op dit gebied?

De leden van de VVD-fractie hebben kennisgenomen van de agendering van de situatie in de Sahel en hebben hier enkele vragen over. De Sahel-regio lijkt steeds instabieler te worden met toenemend geweld, wat er eerder ook aan heeft bijgedragen dat financiële steun vanuit Nederland en de EU aan de regio is stopgezet. Het stopzetten van deze gelden lijkt er nu aan bij te dragen dat de strategische doelen van Nederland nog onwaarschijnlijker worden. Nederlandse belangen zoals het tegengaan van irreguliere migratie worden namelijk steeds lastiger om te verwezenlijken en de invloed van Rusland en China neemt in de regio zowel politiek als economisch toe. Hoe denkt het kabinet dat zij concreet tegenwicht kan bieden aan de groeiende invloed van China en Rusland zowel op politiek, economisch als militair gebied? In hoeverre weegt de groeiende invloed van Rusland en China voor het kabinet op tegen onze houding ten aanzien van samenwerken met ondemocratische regimes? En welke concrete strategie voert het kabinet nu om de irreguliere migratie vanuit de Sahel-regio te beperken, zowel bilateraal als in EU-verband? Welke specifieke stappen is het kabinet voornemens te zetten? Welke acties ondernemen de Nederlandse diplomatieke posten op dit terrein?

De leden van de VVD-fractie hebben naast vragen over de Nederlandse inzet in de Sahel ook nog enkele specifieke vragen over de situatie in Niger. Deze leden hebben namelijk kennisgenomen van het besluit van Niger om de strafbaarstelling van mensensmokkel te beëindigen. Wat is het oordeel van het kabinet over dit besluit? Op welke maatregelen wil het kabinet inzetten en welke maatregelen is de EU van plan te nemen om te voorkomen dat hierdoor nieuwe of grotere migratiestromen naar de EU ontstaan? Welke drukmiddelen kunnen door de EU worden ingezet tegen Niger of buurlanden? Ziet het kabinet het als een mogelijkheid om een deel van de financiële steun aan Niger te hervatten als het land de bestrijding van mensensmokkel weer oppakt?

De leden van de VVD-fractie hebben vernomen dat er goede stappen gezet worden tussen Armenië en Azerbeidzjan om tot een vredesakkoord te komen. Toch lijken de onderhandelingen stroef te gaan en aan te sterven op een impasse. Wat is nu de Nederlandse inzet, via de EU, om bij te dragen aan een vredesakkoord tussen Armenië en Azerbeidzjan? Denkt het kabinet hierbij dat een dergelijk akkoord er ook voor zal zorgen dat de gevluchte populatie uit Nagorno-Karabach, die nu in Armenië zit onder vaak slechte omstandigheden, ook weer terug kan keren?

De leden van de VVD-fractie hebben kennisgenomen van het recente breed aangenomen referendum in Venezuela om het olierijke gebied Essequibo in Guyana bij Venezuela in te lijven. Wat is de Nederlandse inzet, zowel bilateraal als via de EU, om Venezuela af te houden van mogelijke agressie tegen Guyana? Op welke manier wordt hierin

samengewerkt met regionale partners als de Verenigde Staten (VS) en Brazilië om Venezolaanse agressie te voorkomen? En bestaat er gezien de houding van Venezuela ook een verhoogd risico tegen de Caribische delen van het Koninkrijk?

De leden van de VVD-fractie hebben er kennis van genomen dat de externe dimensie economische veiligheid weer geagendeerd staat voor de RBZ en zijn benieuwd naar een stand van zaken hiervan. Zijn er nog relevante ontwikkelingen geweest op onderdelen van de Europese Economische Veiligheidsstrategie (EEV) sinds de afgelopen RBZ? Is de Nederlandse inzet nog onveranderd ten opzichte van de vorige RBZ in november waarbij het onderwerp nog niet besproken kon worden? Kan het kabinet bevestigen dat het zich nog steeds proactief en met een positieve grondhouding inzet voor een screeningsmechanisme voor uitgaande investeringen?

### ***Vragen en opmerkingen van de leden van de NSC-fractie***

De leden van de fractie van Nieuw Sociaal Contract (NSC) hebben met belangstelling kennisgenomen van het Verslag van de Raad Buitenlandse Zaken (RBZ) op 13 november jl. Met betrekking tot de voortdurende Russische agressie tegen Oekraïne hebben de leden van de NSC-fractie de volgende vraag: wanneer verwacht de Minister de opzet van bilaterale veiligheidsarrangementen voor Nederland met Oekraïne te kunnen afronden?

Als het gaat om de zorgelijke situatie in het Midden-Oosten, inzake het conflict tussen Israël en Hamas, hebben de leden van de NSC-fractie een vraag als het gaat om het internationaal humanitair recht. Naar aanleiding van de gewelddadigheden in 2014 tijdens de Gaza-oorlog, stelde de toenmalig Secretaris-Generaal van de VN een onderzoekscommissie in onder leiding van de Nederlandse generaal-majoor der mariniers b.d. Patrick Cammaert. Is bij de Minister het eindrapport van deze commissie bekend? Is Nederland opnieuw voornemens de heer Cammaert of een soortgelijk persoon beschikbaar te maken voor een dergelijke rol? Kan dit eventueel ook een voorstel van de EU binnen de VN betreffen?

Ten derde de humanitaire hulp voor de Gazastrook. Is de Minister voornemens een coördinator van enig gewicht en met voorkennis voor dergelijke humanitaire hulp aan te stellen? De leden van de NSC-fractie zijn van mening dat deze coördinator zowel in Nederland overleg kan voeren (civiel, militair, interdepartementaal, betrokken ngo's), met spelers in de regio en onder Europese landen een voorhoede kan helpen creëren, met EU-lidstaten als Frankrijk en Italië, maar bijvoorbeeld ook het Verenigd Koninkrijk (VK), voor effectieve, snelle en grootschalige humanitaire hulp in de Gazastrook. Deelt de Minister deze mening en ziet zij mogelijkheden om een coördinator aan te stellen?

De leden van de NSC-fractie lezen dat na de zitting van de RBZ op 11 december 2023 een ministeriële bijeenkomst Oostelijk Partnerschap volgt. Is de Minister voornemens deze bijeenkomst zelf bij te wonen, mede met het oog op de discussie over EU-uitbreiding in de Raad Algemene Zaken de dag erop, of is de Minister van plan deze bijeenkomst aan een ambtenaar te laten? Hoe vaak heeft een dergelijke bijeenkomst de afgelopen vijf jaar plaatsgevonden en hoe vaak is deze door een Nederlandse bewindspersoon bijgewoond? Op welke manier zal het kabinet concreet pleiten voor versterking van rechtsstaatontwikkeling als basis voor samenwerking?



## ***Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie***

De leden van D66-fractie danken de Minister voor de geannoteerde agenda voor de Raad Buitenlandse Zaken van 11 december 2023. Deze leden hebben er enkele vragen over.

### *Russische agressie in Oekraïne*

De leden van D66-fractie juichen de toezegging van het kabinet toe om voor het jaar 2024 een bedrag van 2.2 miljard euro aan steun te leveren. Tegelijkertijd maken deze leden zich zorgen over de eventuele (geopolitieke) gevolgen van de binnenlandse politieke situatie in de VS, waarbij het gevaar bestaat dat de politieke, militaire en financiële steun vanuit de VS richting Oekraïne zal gaan verminderen. Deze leden vragen hoe het kabinet daarop anticipeert.

De leden van de D66-fractie zijn van mening dat Rusland als hoofdschuldige ook verantwoordelijkheid draagt voor de compensatie voor de aangerichte schade naar aanleiding van de Russische agressie in Oekraïne. In dat kader vragen deze leden wat de huidige gang van zaken is aangaande het overhevelen van bevroren Russische tegoeden voor wederopbouw van Oekraïne.

### *Situatie in het Midden-Oosten*

De leden van de D66-fractie zijn teleurgesteld dat de afspraak tussen Israël en Hamas voor een gevechtspauze is afgeblazen. De zorgen onder deze leden over de humanitaire gevolgen van het hervatten van de gevechten, blijven groot.

De leden van de D66-fractie merken op dat de VN recent wederom haar zorgen heeft geuit over de hervatting van de gevechten en de verergering van de humanitaire situatie in Gaza. Deelt het kabinet deze mening en welke stappen gaat de Minister in daden ondernemen om een verdere humanitaire ramp te voorkomen?

De leden van de D66 fractie hebben kennisgenomen van het statement van de Minister waarin ze oproept tot militaire terughoudendheid en nieuwe humanitaire pauzes. Deelt de Minister de mening dat blijven oproepen tot militaire terughoudendheid geen weerklank vindt bij de Israëlische autoriteiten en de noodzaak op dit moment ligt bij een staakt-het-vuren?

De leden van de D66-fractie hebben kennisgenomen van het besluit van de VS met betrekking tot visumrestricties tegen de gewelddadige kolonisten op de Westoever. Wat is de huidige stand van zaken aangaande de toezegging van de Minister om de steun op EU-verband te inventariseren voor een soortgelijke maatregel?

De leden van de D66-fractie beamen het standpunt van het kabinet inzake de tweestatenoplossing, met de inzet voor de veiligheid van Israël en een levensvatbare Palestijnse staat. Dat impliceert ook Palestijnse controle over de Gazastrook, maar de leden van de D66-fractie zijn ongerust over de berichten waaruit blijkt dat premier Netanyahu van Israël zou hebben gezegd dat de controle van de Gazastrook na het eindigen van het conflict onder geen beding zal geschieden door de Palestijnse autoriteiten. Is de Minister bereid om in EU-verband te blijven pleiten voor de tweestatenoplossing, inclusief een vreedzame oplossing inzake de controle over de Gazastrook?

## *Kirgizië*

De leden van de D66-fractie zijn tevreden met het initiatief van de EU om banden aan te halen met de landen in Centraal-Azië, waaronder Kirgizië. Deze leden hebben echter vraagtekens bij de positionering van Kirgizië sinds de Russische invasie in Oekraïne als het gaat om sancties tegen Rusland.

Uit verschillende onderzoeken binnen de EU-landen, waaronder uit de cijfers van het CBS, blijkt dat export vanuit de EU richting Kirgizië exponentieel is toegenomen sinds februari 2022. In het geval van Nederland is er een toename te zien van 175% tussen de eerste helft van 2022 en de eerste helft van 2023. Deze leden zijn erg benieuwd of de zorgen met betrekking tot sanctieomzeiling door Kirgizië meegenomen zijn in deze overeenkomst. Ook zijn zij benieuwd op welke wijze de Minister zich gaat inzetten om te voorkomen dat goederen die vanuit de EU richting Kirgizië worden geëxporteerd, via verschillende constructies alsnog in Rusland belanden.

### ***Vragen en opmerkingen van de leden van de BBB-fractie***

De leden van de BBB-fractie nemen kennis van de geannoteerde agenda voor de RBZ van 11 december 2023 en het verslag van de RBZ van 13 november 2023. Daarover hebben zij nog een set vragen en opmerkingen.

#### *Geannoteerde agenda*

De leden van de BBB-fractie merken op dat tijdens de RBZ van 13 november jongstleden de Hoge Vertegenwoordiger Josep Borrell een aantal uitgangspunten benoemde, waaronder een grotere regionale betrokkenheid van de EU in het vredesproces in het Midden-Oosten. Hoe ziet die grotere rol eruit en welke inspanning verwacht Nederland daarin te leveren? Er wordt kritiek geleverd op de inhoudelijke basistraining die de EU Military Assistance Mission (EUMAM) levert aan Oekraïense militairen, door zowel Westerse experts als Oekraïense deelnemers. In hoeverre neemt de Minister die kritiek mee in het verbeteren van de ondersteuning die Nederland samen met partners levert aan Oekraïne?

De leden van de BBB-fractie zijn groot voorstander van het versterken van de Oekraïense wapenindustrie in eigen land. In hoeverre ondersteunen we als Nederland – al dan niet binnen de fondsen die wij daarvoor hebben opgesteld – de wederopbouw en versterking van de Oekraïense industrie in het ontwikkelen en produceren van hun eigen munitie en militaire middelen? Biedt het nieuw op te zetten *Ukraine Assistance Fund (UAF)* daar mogelijkheden voor? De wederopbouw van Oekraïne, in welke hoedanigheid dan ook, wordt een project van ongekeerde omvang. Een soeverein Oekraïne op basis van een goed functionerende rechtstaat, die in staat is om haar eigen soevereiniteit te verdedigen, is een belangrijke voorwaarde om Rusland het hoofd te kunnen bieden. Kan de Minister aandacht vragen in de RBZ van 11 december aanstaande voor de inspanning die moet worden geleverd om Oekraïne weer op de benen te brengen?

De leden van de BBB-fractie maken zich ernstige zorgen over de verslechterende situatie in de Sahel. Diverse coups hebben de landen in de Sahel in onzekerheid gebracht. De terugtrekkende beweging van Frankrijk en EU-missies en activiteiten hebben de deuren verder opengezet voor andere landen en partijen. Deze leden willen specifieke aandacht vragen voor de toegenomen inzet en activiteit van de Russische Wagnergroep in

de Sahel. Wagner, en in het verlengde daarvan Rusland, wordt meer en meer de geprefereerde partner van landen zoals Mali, Niger en Burkina Faso. Erkent de Minister deze verschuiving en heeft dat volgens haar veiligheidsimplicaties voor Europa en Nederland specifiek? De Raad zal met vertegenwoordigers van de oostelijke nabuurschapslanden Armenië, Azerbeidzjan, Georgië, Moldavië en Oekraïne spreken over de stand van zaken met betrekking tot het Oostelijk Partnerschap. Wat is de actuele situatie van de Armeense ontheemden? Om hoeveel personen gaat het nu nog, in wat voor toestand verkeren zij, hoeveel kinderen zijn ontheemd en is er nog altijd noodzaak voor voedsel, water, medicijnen en andere levensmiddelen? Wat kan Nederland (binnen de EU) nog meer doen om zoveel mogelijk menselijk leed in deze regio te voorkomen?

De EU heeft nu al grote moeite om tot besluitvorming te komen en het krachtenveld ligt op landbouw, migratie en marktwerking ver uit elkaar. De legitimiteit van de EU in lidstaten staat al onder druk. De leden van de BBB-fractie staan kritisch tegenover uitbreiding van de EU en daarmee de import van problemen en conflicten van buiten Europa. Vanuit dat licht beschouwend, deelt de Minister de mening dat een eventuele kandidaatsstelling van Armenië voor het EU-lidmaatschap niet gewenst is?

Kan de Minister aangeven op welke wijze kennisveiligheid onderdeel uitmaakt van de «Externe dimensie economische veiligheid» van de EU in het kader van *protect* maatregelen om de weerbaarheid van de EU in de wereld te bevorderen en daarmee haar rol als geopolitieke speler te verstevigen?

*Verslag van de vergadering Raad Buitenlandse Zaken d.d. 23 november 2023*

De leden van de BBB-fractie hebben met opluchting vernomen dat de Nederlander Ofir Engel bevrijd is uit gijzeling door Hamas en bedanken de Nederlandse regering en overige partijen voor de inspanning en bemiddeling. Het staakt-het-vuren tussen Israël en Hamas is recent opgeschort. Op de eerste dag vielen er al gelijk tientallen doden melden diverse media. De leden van de BBB-fractie willen benadrukken dat Israël in haar recht staat om een volgende «7 oktober» te voorkomen. Tegelijkertijd moeten we humanitaire pauzes proberen in te brengen, zodat goederen, voedsel, water en medicijnen kunnen worden geleverd aan de kwetsbaren in Gaza. Kan de Minister aangeven in welke mate de Nederlandse bijdrage aan de maritieme corridor daadwerkelijk bijdraagt aan de humanitaire hulpverlening aan Gaza? Welke actieve rol ziet de Minister voor de EU en Nederland specifiek in de bemiddeling naar een politieke oplossing in het conflict tussen Israël en Hamas?

De leden van de BBB-fractie maken zich grote zorgen over de regionale destabilisering die het conflict tussen Israël en Hamas veroorzaakt. Welke diplomatieke inspanningen verwacht de Minister in de komende weken te verrichten om de kans op escalatie te verminderen? Qatar speelt een dubbelrol in de regio; aan de ene kant financiert Qatar Hamas en aan de andere kant is Qatar een belangrijke bemiddelaar die het mogelijk maakt om te communiceren met Hamas.

In een artikel in de *Economist* van 30 november jongstleden wordt gesteld dat de vooruitzichten voor Poetin op een overwinning er nu het beste uitzien sinds de start van zijn invasie.<sup>2</sup> Rusland heeft een oorlogsindustrie

<sup>2</sup> The Economist, 30 november 2023, «Putin seems to be winning the war in Ukraine-for now» (<https://www.economist.com/leaders/2023/11/30/putin-seems-to-be-winning-the-war-in-ukraine-for-now>)

gebouwd, zijn grip op de macht versterkt, militaire middelen en voorraden veiliggesteld uit bevriende regimes en helpt de *Global South* zich te keren tegen de VS en ondermijnt daarmee de verbondenheid en overtuiging van de Westerse militaire en diplomatieke steun aan Oekraïne. Beseffende dat de winter er aankomt met de verwachte aanvallen op energie en infra-systemen, zijn Nederland en de EU zich bewust van de kritieke fase van de oorlog die Oekraïne ingaat? En verwacht de Minister dat het twaalfde EU-sanctiepakket in combinatie met de achtste tranche (500 miljoen euro) uit het EDF-pakket, voldoende zijn om zicht te kunnen houden op Zelenski's Vredesformule?

Wanneer verwacht de Minister dat het twaalfde EU-sanctie pakket in werking kan treden en verwacht zij eventuele tegenwerking vanuit lidstaten die een unaniem besluit kunnen verhinderen? Wat is de opstelling van Hongarije en Polen bijvoorbeeld?

Kan de Minister ingaan op de aard en reikwijdte van de bilaterale gesprekken van lidstaten met Oekraïne over veiligheidsgaranties? Is het Nederlandse kabinet met Oekraïne in gesprek over veiligheidsgaranties voor Oekraïense soevereiniteit en, zo ja, kan de Minister ons daar inhoudelijk over informeren? Kan de Minister delen op welke wijze het kabinet haar besluitvorming omtrent de te varen koers en/of strategie met betrekking tot de Oekraïense oorlog ondersteunt met scenario's? En, zo ja, met welke scenario's houdt de Minister dan rekening?

#### *Iran*

Hoe duidt de Minister de recente ontwikkelingen in de Rode Zee bij Jemen, waar drie commerciële schepen door vanuit Iran gesteunde Houthi-rebellen zijn aangevallen? Zijn Nederlandse schepen ook in gevaar, gezien het feit dat zij ook gebruikmaken van de Rode Zee? Is de Minister van mening dat er een grens is overschreden door Iran in het licht van deze ontwikkelingen, aangezien een van de schepen «aanzienlijk beschadigd» zou zijn?

#### **Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie**

De leden van de SP-fractie hebben de volgende opmerkingen en vragen naar aanleiding van de geannoteerde agenda (GA).

#### *Oekraïne*

De leden van de SP-fractie hebben kennisgenomen van de bewering van de Minister dat er geen sprake is van een patstelling en dat de Zelensky Peace Formula het enige geloofwaardige diplomatieke traject uit de oorlog is Kamerstuk 28 676, nr. 447. Deze leden zijn verbaasd over dit totaal gebrek aan ambitie en verbeeldingskracht om met diplomatieke middelen een einde aan de oorlog te bereiken. Hoe ziet een patstelling er wel uit, als dit er geen is? Deelt de Minister de mening dat het de taak is van diplomaten om te verkennen onder welke omstandigheden een gesprek mogelijk wordt? Is de Minister bereid om dit in Brussel te bepleiten?

#### *Gaza*

De leden van de SP-fractie zijn zeer teleurgesteld over de hervatting van de aanvallen op Gaza door Israël, als gevolg waarvan Israël verantwoordelijk is voor nog meer schendingen van het humanitair oorlogsrecht. Zelfs de VS maakt zich zorgen dat er teveel burgerdoden vallen. Inmiddels heeft het kort geding tegen de Staat plaatsgevonden om levering van F-35

onderdelen aan Israël stop te zetten. Is het kabinet bereid de uitspraak af te wachten en tot die tijd geen nieuwe (door)leveringen te doen?

### *Sahel*

De leden van de SP-fractie hebben nota genomen van het voornemen van het kabinet om recentelijk geleerde lessen over buitenlandse interventies in de Sahel toe te passen op de toekomstige inzet, waaronder «realiteitszin en transparantie over de Nederlandse invloed, de beleidsdoelen en de te behalen resultaten». Deze leden zullen dat in de praktijk blijven volgen. Ook positief is dat het kabinet een onderscheid maakt tussen de «transitieautoriteiten» in desbetreffende landen en de bevolking. Deze leden vragen wel hoe het kabinet de zinsnede «... de EU als partner die oog houdt voor het perspectief van de bevolking» concreet voor zich ziet. Is er slechts «een» perspectief en hoe neemt men daar kennis van?

### **Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie**

De leden van de CDA-fractie hebben kennisgenomen van de stukken. Deze leden hebben nog enkele vragen en opmerkingen.

De leden van de CDA-fractie lezen dat een kernelement van de veiligheidsarrangementen het versterken van de defensie-industrie is. Deze leden zijn benieuwd hoe hier praktisch invulling aan wordt gegeven. In een interview met NAVO-topmilitair Rob Bauer uit de NRC van 4 december wordt ook het wapenproductiethema aangesneden. Hij stelt onder andere: *Als het gaat om voorraden hebben wij de afgelopen jaren in het Westen alleen gekeken naar efficiëntie. Zo weinig mogelijk geld uitgeven, just in time, just enough. Onze hele liberale economie is daarop gebaseerd. Dat betekent dat je je productiecapaciteit maximaal benut, en daarmee wordt het zo goedkoop mogelijk. Dat is prima voor mobiele telefoons en toiletpapier, maar het werkt niet in oorlogstijd voor militair materieel. «Wat wij moeten doen is onze economieën een soort oorlogseconomie brengen. Dat is wettelijk lastig. In sommige landen zijn regeringen eigenaar of deels eigenaar van de defensie-industrie. Daar kan de overheid directer druk zetten. In Nederland en Duitsland is het een discussie tussen overheid, industrie en financiers om te investeren in productiecapaciteit. En dat duurt allemaal veel te lang. Het is naïef om te denken dat dit alleen maar het probleem is van de Oekraïners. Het duurt te lang voordat dit op gang komt.»*<sup>3</sup>

De leden van de CDA-fractie zijn benieuwd of het demissionair kabinet deze constatering deelt en, zo ja, hoe op basis van deze analyse concrete stappen worden gezet om de wapenproductie in Europa fors en snel op te voeren.

De leden van de CDA-fractie lezen dat het kabinet zich diplomatiek blijft inspannen om te komen tot een zo breed mogelijke steun voor Oekraïne. Deze leden steunen deze inzet. Deze leden zijn wel benieuwd naar de gevolgen van de Nederlandse en Westerse positie ten aanzien van het conflict tussen Israël en Hamas voor de wereldwijde steun voor Oekraïne. Het Westen zou volgens sommige landen een dubbele standaard hanteren. De leden van de CDA-fractie zijn benieuwd of er al iets te concluderen valt over de mogelijke gevolgen van de Westerse steun voor de oorlog in Gaza op de steun voor Oekraïne.

<sup>3</sup> NRC, 4 december 2023, «We moeten toe naar een soort oorlogseconomie» (<https://www.nrc.nl/nieuws/2023/12/02/navo-topmilitair-rob-bauer-we-moeten-voor-oekraïne-toe-naar-een-soort-oorlogseconomie-a4183094>)

De leden van de CDA-fractie zijn ook benieuwd hoe het kabinet reflecteert op de uitspraken van de Amerikaanse Minister van Defensie Austin. Hij stelt onder meer dat Israël een nederlaag riskeert als er niet beter rekening wordt gehouden met de impact van de strijd op de burgerbevolking in Gaza. Vice-President Harris stelde eerder al dat er te veel onschuldige Palestijnen zijn omgekomen en dat Israël moet zorgen voor genoeg veilige gebieden voor Palestijnen in de Gazastrook. Deze leden maken hieruit op dat de Amerikanen van toon zijn veranderd. Hoe kijkt het kabinet hiernaar? Is hier afstemming over geweest met de EU? En kan de EU samen optrekken met de VS om bij Israël aan te dringen op de creatie van meer veilige zones, meer humanitaire hulp en gematigd militair optreden?

De leden van de CDA-fractie maken zich grote zorgen over de situatie in de Sahel-regio. In plaats van dat we aan invloed winnen, lopen we achter de feiten aan. Zelfs Niger is een andere route ingeslagen, terwijl de EU toch veel verwachtingen had van dit voormalig partnerland. Deze leden zijn benieuwd hoe er binnen de EU wordt gereflecteerd op dit verlies van invloed in de regio. We hebben de afgelopen jaren heel actief ingezet op verbeterde relaties, het bevorderen van stabiliteit en gelijkwaardige partnerschappen, maar toch is vrijwel overal het tegenovergestelde waarheid geworden. Welke lessen worden hieruit getrokken? En wat betekent dit voor onze toekomstige inzet?

De leden van de CDA-fractie lezen dat er ook wordt gesproken over de externe dimensie van economische veiligheid, waarin protect maatregelen een belangrijke rol vertolken. In dat kader zijn deze leden benieuwd naar de beweegredenen omtrent het besluit om geen onderzoek in te stellen naar de overname van de Delfste startup Nowi door de Chinees-Nederlandse chipfabrikant Nexperia. Demissionair Minister Adriaansens van Economische Zaken meldde aan de Tweede Kamer dat er «geen wettelijke bezwaren» zijn tegen de overname. Als reden geeft ze aan dat de technologie van Nowi niet aangemerkt kan worden als geschikt voor militair gebruik.

Wat betreft deze leden is de vraag gerechtigd of het wenselijk is dat dergelijke tech-startups en bedrijven in handen komen van een Chinees bedrijf, ongeacht de vraag of de technologie wordt gebruikt voor militaire doeleinden. Recent heeft de Britse regering Nexperia verplicht een fabriek te verkopen en in Duitsland kreeg het bedrijf als enige consortium geen geld vanuit een speciaal steunprogramma. In beide gevallen werd het feit dat Nexperia onderdeel is van een Chinees bedrijf als een te groot risico gezien. Hoe reflecteert het kabinet hierop? Duitsland is bovendien een EU-lidstaat. Waarom wordt hier geen coherente EU-lijn getrokken? Deze leden constateren ook dat voor onderzoeken met terugwerkende kracht onder de Wet veiligheidstoets investeringen, fusies en overnames (Vifo) is bepaald dat ondernemingen actief op het gebied van sensitieve technologie zijn uitgesloten van de reikwijdte van het wetsvoorstel. Deze leden vragen of dit klopt en waarom hiervoor is gekozen. Deze leden vragen of het onderzoek naar de overname van Nowi wel noodzakelijk was binnen de kaders van de Wet Vifo, als er geen sprake was van een onderzoek met terugwerkende kracht.

### ***Vragen en opmerkingen van de leden van de SGP-fractie***

De leden van de SGP-fractie hebben kennisgenomen van de stukken ten behoeve van het schriftelijk overleg over de Raad Buitenlandse Zaken d.d. 11 december. Deze leden hebben de volgende vragen.

In het verslag benadrukt het kabinet tegen het gedwongen verplaatsen van Palestijnen te zijn. Echter, hoe taxeert het kabinet de vrijwillige verplaatsing die Israël voorstelt om Palestijnse burgers juist buiten schot te houden, zo vragen de leden van de SGP-fractie. Het kabinet zegt ook te benadrukken dat er geen annexatie of herbezetting door Israël van Gaza mag plaatsvinden. Erkent het kabinet dat dit geenszins de intentie van Israël is en dat Israël heeft gesteld Gaza niet te willen bezetten. Kan het kabinet meer uitleg geven over het criterium «aantoonbare terughoudendheid» dat ze noemt en wat zij daaronder verstaat? Ten opzichte van wie of wat geldt de terughoudendheid die Nederland benadrukt? En schaadt of beperkt dit niet het recht van Israël om legitieme doelen uit te schakelen ten behoeve van Israëls zelfverdediging?

De leden van de SGP-fractie zijn benieuwd naar de EDEO-missie naar Armenië van eind november. Is al bekend hoe de EU steun kan bieden, zo vragen deze leden. Is er gekeken naar welke behoeftes er zijn? De voornoemde leden vragen ook naar de beperking tot non-letale steun. Wat vindt het kabinet dat Nederland moet doen indien er een verzoek tot letale steun komt en dit de effectiviteit van de inzet ten goede zou komen? De Hoge Vertegenwoordiger heeft met Westelijke Balkanlanden gesproken over het Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid (GBVB) en het overnemen van sancties die tegen Rusland zijn opgelegd. Hoe is daarop gereageerd in Servië, zo vragen de leden van de SGP-fractie. Hoe wordt een eensgezinde koers ten opzichte van Rusland bevorderd?

### ***Vragen en opmerkingen van de leden van de ChristenUnie-fractie***

De leden van de ChristenUnie-fractie hebben kennisgenomen van de agenda van de komende Raad Buitenlandse Zaken. Zij hebben daarover een aantal vragen en opmerkingen.

#### *Israël–Gaza*

Na de ongekende terreuraanval op Israël heeft het Israëliëse leger een tegenaanval in de Gazastrook ingezet met als doel Hamas definitief uit te schakelen. De gerapporteerde aantallen burgerslachtoffers die hierbij vallen, stemmen tot grote zorgen. De leden van de ChristenUnie-fractie vragen de Minister of zij het eens is met de Amerikaanse Vice-President Kamala Harris die Israël heeft opgeroepen om meer te doen om Palestijnse burgers te beschermen tegen vernietigende bombardementen.<sup>4</sup> Deze leden vragen de Minister ook of zij bereid is namens de Raad een gelijkkluidende oproep te doen aan Israël.

Tegelijk vragen de leden van de ChristenUnie-fractie of de Minister de indruk deelt dat de cijfers omtrent de aantallen burgerslachtoffers ook onderdeel zijn van de informatieoorlog die rond dit conflict woedt. De hoge cijfers verhogen de druk op Israël om de strijd te staken en zijn daarmee op zichzelf onderdeel van de strijd. Deelt de Minister deze visie? Zo nee, waarom niet? In dit verband blijft ook de vraag spelen hoe betrouwbaar de cijfers zijn. Deze leden vragen de Minister bijvoorbeeld of zij de cijfers kan duiden die de VN-organisatie Bureau voor de Coördinatie van Humanitaire Aangelegenheden (OCHA) doorgeeft.<sup>5</sup> Uit de gegevens van OCHA valt op te maken dat tussen dag 58 en dag 60 het totaal aantal doden met 725 gestegen is, maar dat het aantal vrouwen en kinderen in

<sup>4</sup> The Times of Israel, 3 december 2023, «VP Harris: Suffering in Gaza «devastating»; Israel must do more to protect civilians» (<https://www.timesofisrael.com/kamala-harris-holds-talks-on-post-war-gaza-during-diplomatic-blitz-in-dubai/>)

<sup>5</sup> OCHA, «Hostilities in the Gaza Strip and Israel – reported impact | Day 60» (<https://www.ochaopt.org/content/hostilities-gaza-strip-and-israel-reported-impact-day-60>)

dezelfde twee dagen met 1353 gestegen is. Is er een verklaring voor deze discrepantie of zijn deze cijfers hoe dan ook niet voldoende betrouwbaar om op af te kunnen gaan, zo vragen deze leden.

De leden van de ChristenUnie-fractie zijn van mening dat er hoe dan ook veel te veel burgerslachtoffers vallen in deze oorlog. Deze leden vragen zich daarbij wel af in welke mate Israël verantwoordelijk is en in welke mate Hamas, dat er bewust voor kiest om de strijd te voeren vanuit dezelfde locaties als waar veel burgers verblijven.

Nederland erkent het recht van Israël op zelfverdediging, maar de leden van de ChristenUnie-fractie zouden van de Minister willen weten hoe deze opvatting zich verhoudt tot de opvatting van het kabinet dat Israël de Gazastrook bezet houdt. De jurist Nollkaemper stelde tijdens een hoorzitting voor de vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken dat het recht op zelfverdediging voor Israël niet zou gelden, omdat het de Gazastrook bezet. Kan de Minister uitleggen waarom Israël volgens het kabinet dan toch het recht op zelfverdediging heeft? Beseft de Minister overigens dat de opvatting dat Israël de Gazastrook ondanks de terugtrekking in 2005 nog altijd bezet houdt, niet door alle juristen wordt aanvaard? Erkent de Minister dat de opvatting die Nederland over de bezetting van de Gazastrook huldigt, wezenlijk een politieke keuze is?

#### *Oekraïne–Rusland*

De leden van de ChristenUnie-fractie steunen de inzet van het kabinet om zich diplomatiek te blijven inspannen om te komen tot een zo breed mogelijke internationale steun voor een rechtvaardige en duurzame vrede op basis van President Zelensky's vredesformule. Deze leden vragen de Minister hoe zij denkt te kunnen bijdragen aan een meer verenigd Europees front nu Hongarije verschillende vormen van steun blokkeert. Deelt de Minister de mening dat de geblokkeerde fondsen voor Hongarije in verband met de rechtsstaatproblemen in het land niet vrijgegeven mogen worden in ruil voor een soepeler opstelling van Hongarije? Kan de Minister uitleggen waarom de EC heeft besloten 900 miljoen euro uit het Herstelfonds uit te betalen? Voldoet Hongarije volgens de Minister aan alle voorwaarden hiervoor?

De leden van de ChristenUnie-fractie hebben kennisgenomen van de protesten van Poolse en Slovaakse vrachtwagenchauffeurs tegen de toegang van Oekraïense vrachtwagenchauffeurs tot de EU. Klopt het dat de Oekraïense chauffeurs tegen lagere kosten kunnen werken, zo vragen deze leden de Minister. En vindt de Minister dat de Poolse en Slovaakse vrachtwagenchauffeurs terechte bezwaren hebben? Kan zij het antwoord op deze vraag toelichten?

Wat betreft de toegezegde munitieleveringen aan Oekraïne die onhaalbaar blijken, vragen de leden van de ChristenUnie-fractie de Minister wat er op Europees niveau aan gedaan kan worden om dit probleem zo snel mogelijk aan te pakken. Wat kan Nederland op dit punt zelf doen?

#### *Oostelijk Partnerschap*

Uit de passage in de geannoteerde agenda over het Oostelijk Partnerschap zouden de leden van de ChristenUnie-fractie de indruk kunnen krijgen dat er geen dreiging is voor een verder escalerende situatie tussen Armenië en Azerbeidzjan. Is daar inderdaad geen reden tot zorg over volgens de Minister, zo vragen deze leden. Ziet de Minister verschillen in de rechtsstaatontwikkeling tussen de verschillende leden van het Oostelijk Partnerschap en kan zij die helder op een rij zetten voor deze leden?



Welke steun krijgt Armenië concreet van de EU nu zo'n honderdduizend mensen hals over kop hebben moeten vluchten uit Nagorno-Karabach? Welke rol kan de ambassade in Jerevan spelen met betrekking tot de noden van de vluchtelingen?

Welke actie onderneemt de EU ten behoeve van de voormalige Armeense bestuurders van Nagorno-Karabach die nu vervolgd worden of al veroordeeld zijn door de Azerbeidzjaanse autoriteiten? Deelt de Minister de mening dat deze Armenen politieke gevangenen zijn en dringt zij aan op hun vrijlating en vrije aftocht naar Armenië? Zo nee, waarom niet?

### ***Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdD-fractie***

De leden van de PvdD-fractie zijn tegen elke vorm van geweld en veroordelen de daden van Hamas en het Israëlijsche leger allebei. Deze leden vinden het nog steeds, op morele en internationaalrechtelijke grond, onbegrijpelijk en onacceptabel dat het kabinet niet voor een onmiddellijk staakt-het-vuren pleit. Er moet een einde aan de gewelds-spiraal komen om meer burgerslachtoffers te voorkomen en de gijzelaars zo snel mogelijk veilig thuis te krijgen.

#### *Seksueel geweld*

De leden van de PvdD-fractie hebben met verdriet en afschuw de berichtgeving gevolgd. De nieuwsberichten over het seksueel geweld tegen onschuldige vrouwen en zelfs meisjes is afschuwelijk en verwerpelijk.<sup>6 7</sup> Deze leden waarderen dat het kabinet financiering vrij heeft gemaakt voor het Internationaal Strafhof om onderzoek te doen naar de gruwelijke misdaden van Hamas die op 7 oktober en daarna zijn gepleegd, en gaan er vanuit dat deze gruweldaden mee worden genomen in het onderzoek. Zijn er manieren waarop de Minister zich in kan zetten om de slachtoffers fysiek en mentaal bij te staan? Zo ja, gaat de Minister die manieren inzetten?

In hetzelfde nieuwsbericht wordt ook gemeld dat Palestijnse vrouwen zeggen slachtoffer te zijn geweest van seksueel geweld in de Israëlijsche gevangenschappen. Gaat de Minister erop aandringen dat deze beschuldigingen ook moeten worden onderzocht door het Internationaal Strafhof? En gaat de Minister er bilateraal en in EU-verband op aandringen dat elke vorm van seksueel geweld door elke partij onacceptabel is?

#### *Bombardementen*

De leden van de PvdD-fractie lezen dat het kabinet de goede contacten met Israël, de Palestijnse Autoriteit en landen in de regio en daarbuiten ten volle blijft inzetten om partijen op te roepen zich volledig te houden aan het humanitair oorlogsrecht om burgerslachtoffers te voorkomen.

---

<sup>6</sup> NOS, 5 december 2023, «Steeds meer bewijs voor seksueel geweld Hamas op muziekfestival Israël» (<https://nos.nl/collectie/13959/artikel/2500490-steeds-meer-bewijs-voor-seksueel-geweld-hamas-op-muziekfestival-israel>)

<sup>7</sup> The Times, 2 december 2023, «First Hamas fighters raped her. Then they shot her in the head» (<https://www.thetimes.co.uk/article/ten-hamas-fighters-were-raping-the-woman-she-begged-for-death-6ldlmh8sp>)

Jan Egeland, hoofd van de Noorse Vluchtelingenraad, zegt dat het bombardement op Gaza «nu behoort tot de ergste aanvallen op een burgerbevolking in onze tijd».<sup>8</sup> De VN waarschuwt dat het onmogelijk is om «zogenaamde veilige zones» te creëren voor burgers om naar toe te vluchten in de Gazastreek te midden van de Israëlische bombardementen.<sup>9</sup> Op welk moment zal het kabinet zijn diplomatieke middelen inzetten om de Israëlische regering onmiddellijk te laten stoppen met het vermoorden van kinderen en burgers? Deelt de Minister de mening dat het verschrikkelijk is dat er nog steeds burgerslachtoffers vallen en dat ondanks de gezegde inspanningen van het kabinet om burgerslachtoffers te voorkomen, dat niet succesvol is en het einde van het onmenselijke leed ver uit het zicht is? Zo nee, waarom niet?

De leden van de PvdD-fractie zijn benieuwd hoe het kabinet op dit moment een levensvatbare Palestijnse staat voor zich ziet. Er zou geen humanitair recht voor nodig moeten zijn om een morele grens te trekken en te pleiten voor een onmiddellijk staakt-het-vuren. Hoe plaatst de Minister de trauma's van mensen in deze levensvatbare Palestijnse staat? Wat zou de Minister als Minister van Nederland, het land dat zich inzet voor internationale rechtvaardigheid en mensenrechten, tegen die mensen willen zeggen? De Spaanse Minister-President Pedro Sanchez zegt ernstige twijfels te hebben of Israël zich aan het internationaal humanitair recht houdt. Gezien alle nieuwsberichten van journalisten en waarschuwingen van organisaties ter plaatse, zijn deze leden benieuwd waarom de Minister die twijfels niet heeft.<sup>10</sup> Sanchez heeft ook aangegeven de situatie in Gaza onaanvaardbaar te vinden. Deelt de Minister die mening? Zo nee, waarom niet?

#### *Humanitaire toegang*

De leden van de PvdD-fractie lezen dat het kabinet aandringt, ook in EU-verband, op snelle, veilige en ongehinderde humanitaire toegang en hulp. Nu de Israëlische grondoperaties gericht zijn op het zuiden van Gaza, «zijn de voorwaarden niet aanwezig» om hulp te verlenen, aldus Lynn Hastings, de humanitaire coördinator van de VN voor de bezette Palestijnse gebieden. Hij waarschuwde dat «een nog helser scenario» op komst is in de Palestijnse enclave, volgens de laatste beoordeling van de VN voor Gaza.<sup>11</sup> Daarbij komt dat sinds de bombardementen zijn gestart ook de buurt van grensovergang Rafah is gebombardeerd, waardoor de humanitaire hulp geen doorgang kon vinden. Gister werd ook bekend dat de Wereld Gezondheidsorganisatie (WHO) bericht heeft ontvangen van het Israëlische leger dat het de voorraden uit het medische magazijn in het Zuiden van Gaza binnen 24 uur moest verwijderen, omdat grondoperaties het magazijn onbruikbaar zouden maken.<sup>12</sup>

<sup>8</sup> Al Jazeera, 5 december 2023, «Israel-Hamas war updates: More than 16,200 dead in Gaza from Israeli attack» (<https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/12/5/israel-hamas-war-live-israeli-attacks-on-southern-gaza-reach-new-depths>)

<sup>9</sup> Al Jazeera, 5 december 2023, «Israel-Hamas war updates: More than 16,200 dead in Gaza from Israeli attack» (<https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/12/5/israel-hamas-war-live-israeli-attacks-on-southern-gaza-reach-new-depths>)

<sup>10</sup> Al Jazeera, 5 december 2023, «Amid Israel's onslaught of Gaza, Spain's leader shows empathy for Palestine» (<https://www.aljazeera.com/news/2023/12/5/always-felt-sympathy-for-palestinians-tracing-spains-solidarity>)

<sup>11</sup> Al Jazeera, 5 december 2023, «Israel and WHO in online row over removal of medical supplies in Gaza» (<https://www.aljazeera.com/news/2023/12/5/israel-and-who-in-online-row-over-removal-of-medical-supplies-in-gaza>)

<sup>12</sup> Al Jazeera, 5 december 2023, «Israel and WHO in online row over removal of medical supplies in Gaza» (<https://www.aljazeera.com/news/2023/12/5/israel-and-who-in-online-row-over-removal-of-medical-supplies-in-gaza>)

De Palestijnse Rode Halve Maan Society heeft gezegd dat Israëlische troepen haar medici verhinderden vluchtelingenkampen te bereiken, «ondanks de aanwezigheid van gewonden die hulp nodig hebben en wiens leven wordt bedreigd».<sup>13</sup> Neemt de Minister deze berichten serieus en, zo ja, wat zijn de daaruit volgende acties van de Minister? Zo nee, waarom niet? Deelt de Minister de mening dat humanitaire hulp met de dag onmogelijker wordt gemaakt, ondanks de inspanningen van het kabinet om humanitaire doorgang mogelijk te maken? Veroordeelt het kabinet deze acties van de Israëlische regering, waarmee het humanitaire toegang belemmerd?

*Human Rights Watch* (HRW) heeft ontdekt dat boomgaarden, kassen en landbouwgrond zijn verwoest als gevolg van de Israëlische grondinvasie in het noorden van Gaza.<sup>14</sup> Deelt de Minister de mening dat dit voedselonzekerheid vergroot en het verhongering van Palestijnse mannen, vrouwen en kinderen vergroot? Zo nee, waarom niet?

#### *Geweld Westelijke Jordaanoever*

De leden van de PvdD-fractie lezen dat het kabinet zich in toenemende mate zorgen maakt over de stabiliteit op de Westelijke Jordaanoever, en spreekt zich zowel bilateraal als in EU-verband uit over de zorgelijke toename voor wat betreft het kolonistengeweld. Deze leden zijn benieuwd of de Minister de mening deelt dat het niet alleen een zorgelijke toename van het kolonistengeweld is, maar ook een onacceptabele toename van geweld op de Westelijke Jordaanoever door zowel kolonisten, als het Israëlische leger. Erkent de Minister daarbij de faciliterende rol van de Israëlische regering in dit toenemende geweld door wapens aan burgers te leveren? Gaat de Minister zich zowel bilateraal als in EU-verband uitspreken over die rol en tegen dit geweld?

#### *Gevolgen natuur, klimaat en milieu*

De leden van de PvdD-fractie hebben eerder aandacht gevraagd voor de toenemende ongelijkheid waarin Palestina en Israël getroffen worden door klimaatverandering, met name door waterschaarste. Experts zijn bezorgd over de gevolgen van de oorlog voor klimaat en milieu.<sup>15</sup> Rottende lichamen en vervuilde watervoorraden zijn een «tikkende tijdbom» die zal leiden tot de verspreiding van ziekten. Volgens de Noorse Vluchtelingenraad leidde de totale sluiting van de afvalwaterzuiveringsinstallaties in oktober, nadat Israël een volledige blokkade oplegde voor alle brandstof die de strook binnenkwam, tot het vrijkomen van meer dan 130.000 kubieke meter onbehandeld rioolwater per dag in de Middellandse Zee, wat een ernstig milieurisico vormt. Daarbij blijkt uit eerdere rapporten dat er in de eerste weken van de oorlog 25.000 ton munitie op Gaza is gegooid. De koolstofuitstoot hiervan zou gelijk staan aan het jaarlijkse energieverbruik van ongeveer 2.300 huizen, of de jaarlijkse uitstoot van broeikasgassen van ongeveer 4.600 passagiersvoertuigen. Erkent de Minister de desastreuze gevolgen voor de natuur, het milieu, het klimaat en daarmee voor de Palestijnse en Israëlische burgers? Erkent de Minister tevens dat dit de weg naar een duurzame oplossing bemoeilijkt, omdat een levensvatbare Palestijnse staat ten eerste verder uit zicht raakt

<sup>13</sup> Al Jazeera, 29 november 2023, «Israeli forces kill two Palestinian children in occupied West Bank raid» (<https://www.aljazeera.com/news/2023/11/29/israel-kills-two-children-in-latest-raid-on-jenin-refugee-camp>)

<sup>14</sup> Al Jazeera, 5 december 2023, «Israel's ground invasion destroys farmland in Gaza» (<https://www.middleeastmonitor.com/20231205-israels-ground-invasion-destroys-farmland-in-gaza/>)

<sup>15</sup> Al Jazeera, 5 december 2023, «Is Israel's Gaza bombing also a war on the climate?» (<https://www.aljazeera.com/news/2023/12/5/is-israels-war-on-gaza-also-hurting-the-climate>)

door de vele bombardementen, maar ook door waterschaarste en vervuilde bodem en water?

## **II Antwoord/ Reactie van de Minister**

### **III Volledige agenda**

Geannoteerde agenda voor de Raad Buitenlandse Zaken van 11 december 2023 (Documentnummer 2023D47783)

Verslag van de Raad Buitenlandse Zaken van 13 november 2023 (Kamerstuk 21 501-02, nr. 2786)

Bevriezen van Russische tegoeden en de mogelijkheden om Russische tegoeden te confisqueren (Kamerstuk 21 501-02, nr. 2779)